

Az imádság.

(Valláslélektani tanulmány.)¹

Tapasztalatom és meggyőződéselem, hogy az imádság és imádkozás kérdése egyik megoldatlan és megmagyarázatlan problémája egyházunknak úgy hittani, mint filozófiai s lélektani szempontból. Egy nyitott kérdés ez számunkra, melyről a hívek talán a pap és vallás iránti tiszteletből nem kérdezősködnek, csak néha, amikor beszélgetés, tárgyalás során a hangulat felmelegedik, a viszony meghittebb lesz pap és hive között, akkor kerül szóba. Ekkor is gyakran mindkét fél bizonyos kínos feszélyezettséggel kikerüli, hogyha ez már teljességgel lehetetlen, közhelyekkel, szépen csengő idézetekkel siklanak át rajta.

Pedig az imádság a predikáció után legnagyobb szerepet játszik liturgiánkban, sőt ha az egyházi éneket is odaszámítjuk — már pedig legtöbbit tartalmánál és lélektani hatásánál fogva oda lehet számítani, — a predikációnál is jelentősebb része. Hétköznapi s vasárnap délutáni istentiszteleteinknek gerince. Prédikációkban és hittani tanításokban hangsúlyozzuk az imádság fontos és üdvözítő voltát. Például állítjuk az Úr Jézust, ki maga is imádkozott s az Úri imádságot örökségül reánk hagyta.

Mindezek alapján feltétlenül fontos, sőt erkölcsi és becsületbeli kötelességünk, hogy vallásos életünknek ezzel a megnyilvánulásával, egyházunk eme ősi szertartásával foglalkozzunk. Foglalkoznunk kell annak nemcsak másodrendű, külsőleges kérdéseivel: az ima irással, szerkesztéssel, felépítéssel, stílussal stb., hanem magával az ima és az imádkozás lényegével.

Én ez alkalommal az imádsággal lélektani alapon kívánok foglalkozni, elhagyom a kérdés filozófiai és hittani oldalát.

Az imádság vallásos cselekmény, megnyilvánulása akár magán, akár közös ima formájában a vallás tárgykörébe tartozik.

¹ Felolvasás az U. I. T. 1933. dec. 2-án tartott ülésében.

Hogy a tárgykörrel, amelyben mozgunk tisztában legyünk, lássuk mi a vallás lélektani szempontból? Erre a kérdésre többszáz meghatározással lehet felelni, hiszen minden e tárgy felett gondolkodónak meg lehet a maga egyéni véleménye. A meghatározás tetszés szerint bővíthető, vagy szűkíthető. Sok ilyen meghatározás közül, amelyeket olvastam és tanultam, legelfogadhatóbbnak találtam James Bisett Pratt meghatározását, amely szerint: „A vallás az egyéneknek, vagy közösségeknek komoly és társadalmi (sociális) magatartása azon erő, vagy erők iránt, amelyeket úgy fognak fel, mint érdekeiknek és sorsuknak legfőbb, végső irányítóját.” A magatartás-kifejezés magában foglalja, hogy a vallásos tudatnak aktívnak kell lennie s így a lélek három megnyilatkozási terét az akaratot, érzést és értelmet magába kell foglalnia s így az ember egész lényét foglalkoztatja.

Az átlag-ember vallásának három fő megnyilatkozási formája van, úgymint a közös istentisztelet, a magánimádság, a hit vagy hitvallás. Ennek a háromnak egymással kölcsönhatásban kellett fejlődnie, egyik a másikat néha megelőzhette, de egyik a másikat valamilyen formában feltételezi. Minden vallásos megnyilatkozás, szertartás feltételez valamilyen hitet a résztvevők részéről s minden valódi és komoly hit kifejezést keres s ez a kifejezés különösen az emberiség primitivebb korában és rétegeiben mindig közös, társas kultusz alakjában nyilvánult meg.

Az ember életét, annak kérdéseit és eseményeit vizsgálva feltétlenül arra a meggyőződésre jut, hogy ő valamely, nála nagyobb hatalomtól függ. Ezt sem hívő, sem hitetlen le nem tagadhatja. Most már a fenti meghatározás szerint vallásos embert ez a függés érzete arra indítja, hogy ezzel a hatalommal összeköttetést szerezzen, azzal valamelyes viszonyba lépjen, esetleg azzal egyesüljön. Ennek a viszonynak erősségét növelheti az a felfogás, ha ezt a felsőbb hatalmat magához hasonlónak, vagy vele rokonnak fogja fel. Megtörténhetik az is, hogy a meglévő viszonyt valami okból (bűn, önvád, lelkiismeretfurdalás, hirtelen indulat, felvetődött kétkedés) megszakítottnak érzi. Ezen megszakításból keletkezett hiányérzettől indítatva ismét keresi a vele való találkozást, egyesülést. Ezen indító okokból létrejött vallásos gyakorlat megnyilvánulásait általános néven istenimádásnak vagy istentiszteletnek nevezzük. (Worship.)

Az egyén istentisztelete két egymással vonatkozásban álló, de azért ha tartalmában nem is, de külső megnyilvánulásaiban s lélektani hatóeszközeiben különböző csoportra osztható a közös és az egyéni istentisztelet vagy imádás. Az istentisztelet célja kettős; egyfelől, hogy Istennek tetszedjék, másfelől meg, hogy annak elvégzése által az emberi lélek magának lelkinyugalmat, békeességet szerezzen. Ehez a két tényezőhöz járul harmadiknak a társadalom kényszerítő hatása. Az istenimádás során a vallásos rész mellett a művészi elem is kifejezést keres, mert mindkettő rokon egy közös vonásban, t. i. abban a szabadságban, amelyet azáltal nyújtanak, hogy az embert a rideg valóságból a képzelet szebb világába emelik. Ezért van, hogy a legtöbb teista vallásban Isten fogalma valahogy magában foglalja a szép fogalmát s innen van az, hogy minden kultusz bizonyos fokig művészi elemeket is tartalmaz. A spontán művészi megnyilatkozást az emberek rendre tudatosan fejlesztették; egyfelől, hogy a gyakorolt szertartás Istennek kedvesebb legyen, másfelől pedig, hogy ezáltal lélektani hatást tegyen a résztvevőkre. A különféle művészetek sokoldalú előnyös hatást gyakorolhattak az istentisztelet szempontjából: egyfelől felkeltik, erősítik az emberben levő imádságos érzést, másfelől újabb, szebb érzéseket ébresztenek. Zene, költészet, a képzőművészetek különböző ágai mind hasznosan alkalmazhatók e célra.

Amit rendszeresen végzünk, az tudatunkba beidegződik s elvégzésében bizonyos meghatározott gyakorlat áll elő. Példa erre az öltözés, vetkőzés, evés stb. Az istentisztelet során is kialakul valamelyes gyakorlat, amely legelfogadottabb, legmegfelelőbb, amely nemzedékről, nemzedékre öröklődve teljesen megkötötté válik s rendre már csak külső formájáért s régi gyakorlatáért is szentté s tiszteltté válik. Természetesen, mint minden társadalmi megnyilatkozás bizonyos mértékben változik, esetleg fejlődik a korok kívánalma szerint, azonban a megszokottról az újra való átmenet mindig nehézséggel jár.

Az imádságot így határozza meg Nicol Cross belfast-i unitárius lelkész: „Az imádság az embernek azon szellemi tevékenysége, amely az ember saját szükségletein és fogyatékoságán Isten által akar úrrá lenni.”

Az imádság céljára nézve az istenimádás két típusát különböztethetjük meg.

Egyik az úgynevezett *objektív ima*, amelynek célja, hogy hatást gyakoroljon az istenségre s azzal összeköttetést szerezzen. Másiknak célja, hogy az imádkozó kedélyállapotában, hitében, magatartásában, lelkületében valamelyes kívánatos hatást érjen el. Ez a *szubjektív imádság*.

Ez a két típus határozottan megkülönböztethető úgy a magán, mint a közös istentiszteleti imában. Az objektív ima legjellegzetesebben a r. katolikus istentiszteletben s különösen a misében jut kifejezésre. A katolikus istentisztelet egyetlen-egy központi gondolatra és célra irányul, ott minden ad maiorem dei gloriam — Istennek nagyobb dicsőségére történik. Az alapfelfogás az, hogy az imádság, karénekek, dicséretek, amelyek a föld minden részéről hangzanak, Isten gyönyörűségére szolgálnak. Az általános protestáns felfogás az, hogy Isten mindenütt jelen van, de seholsem különösképen, a katolikus felfogás ezzel szemben az, hogy Isten mindenütt jelen van, de különösképen az oltáron, ahol az ő teste átlényegül.

Mindkettő, a katolikus és a protestáns pap is, Istenhez imádkozik, azonban a protestáns pap szembefordul gyülekezetével, hogy velük imádkozzék, az ők anyanyelvükön és vezesse az ők imádságukat. Hangosan imádkozik, hogy gyülekezete hallhassa.

Ezzel szemben a katolikus pap hátat fordít gyülekezetének s arccal az oltár felé fordul, halkán mondja az imáját, amely a hívők előtt sokszor érthetetlen nyelven van. Az egész ima és istentisztelet alatt nem látszik számbavenni gyülekezetét. Istentisztelete, imája ugyanaz, ha telve van, vagy üres a templom. S mégis csodálatos dolog, hogy a katolikus egyház az ő objektív módszerével, mekkora szubjektív hatást tud elérni, különösen a misének drámai magaslatával. Kérdés most már, hogy melyik módszer, az objektív vagy a szubjektív helyesebb?

Erre a kérdésre nem lehet egyszerű igennel vagy nemmel felelni.

Az tény, ha adva van egy vallásos közösség, amely teljesen elfogadja és magáévá teszi a szertartások mögött rejlő hitet az objektív istentisztelet és ima bámulatos és felemelő szubjektív hatást tud kiváltani a hívek lelkéből. Azonban amiben van az előnye, ugyanabban van a hátránya is. A katolikus egyház tör-

ténete azt mutatja, hogy annak mindig nagy hatása volt a misztikumra hajló, nem racionalis típusu egyénekre s különösen a tömegekre. Azonban, aki nevelésénél, racionalis szabadgondolkodásánál, lelki élete strukturájánál fogva az egyházi tekintély elvét hitbéli dolgokban vakon elfogadni nem tudja, arra éppen a hitbéli közösség megszakadása folytán, bármilyen művészi is legyen az ilyen objektív ima és istentisztelet, — hatástalan. Az ilyeneknek jobban megfelel a szubjektív ima, jól megválasztott bibliai rész, egy intelligens tartalmu valláserkölcsi beszéd s néhány szép egyházi ének eléneklése.

Míg tehát a misztikumra hajlamosabb egyéneknél az objektív istentisztelet és ima a felemelőbb, a racionalis típusnál a szubjektív.

Mi a mi istentiszteletünkben két befejezett ténnyel állunk szemben, akár tetszik annak beismerése, akár nem. Egyik, hogy a protestáns istentisztelet, templomlátogatás szempontjából a katolikushoz viszonyítva visszaesést mutat. Másik, hogy hiveink nem áttérés útján jutottak egyházunkba, hanem 99⁰/₀-ban beleszülettek. Így nem kifejezetten az a racionalis típus jött át, hanem sok a misztikumra hajló lélek.

Ebből a két tényből nekünk okulnunk kell. A megoldás számunkra abban kínálkozik, hogy keressük meg a szubjektív és objektív istentiszteletnek azt a kombinációját, amely erősíti a hitet, a valláserkölcsi öntudatot. A mi istentiszteletünk egyedüli megmaradt objektív része az ima, amely maga is sokszor teljesen szubjektív. A többi objektív rész, mint a hitvallás, bünvallás, istendicséret vagy magasztalás, mind elmaradtak, sőt egyházi énekeink is tartalmuknál fogva mindinkább szubjektívvé válnak.

Ha mélyebb, egyetemesebb hatást akarunk elérni istentiszteletünkkel, feltétlenül fokoznunk kell az objektív, az Istenre vonatkozó részt. Isten nagysága, fensége, ereje, hatalma, mindezekfelett való volta jobban kifejezésre kell jusson, mint eddig s ezt elsősorban a ma meglevő objektív részeken, az imán és egyházi énekeken kell kezdenünk.

Az ima eredetére nézve legtöbb lélektani kutatónak az a felfogása, hogy az a magiaból vagy varázslatból nőtt ki. A varázslatnál mindig valamelyes varázsige vagy varázsmondat szerepelt, amely rendszeren parancsolómódban volt kifejezve. Mivel a gya-

korlat során a varázslat nem sikerült mindig, a parancsoló-mód óhajtó-móddá, — a varázslat imára változott rendre. Ennek a folyamatnak maradványaként fogható fel a keresztény imákban az a gyakorlat, hogy mintegy nagyobb tekintélyt akarván biztosítani imánknak, a Jézus nevében, Jézusért, vagy Jézus által imádkozunk. Az ima is, miként az istentisztelet többi része, többször ismétlődvén, bizonyos formát öltött. Régi időkben fennmaradt, nemzedékről-nemzedékre szálló imák bizonyos szentséget nyerne a használat által.

Úgy a magán, mint a közös imához bizonyos erősítő, komolyabbá tevő elemek járulnak (pl. felállás, térdelés, kezek összefogása, szemlécsukás, meghajlás, leborulás, stb.). Mindezek, vagy bármelyik közülök, ha kellő komolysággal vitetik végbe, erősíti, sőt létrehozza az imádkozó hangját. Misztikusabb hajlandóságú lelkeknek szóra sincs szükségük, szó, vagy szóba foglalt gondolat nélkül is tudnak imádkozni.

Az imádság hasznát, erejét, hatását különféle módon ítélik meg, ennek megfelelően különféle okokból és felfogással, különféle gondolattal imádkoznak.

Lássuk a főbb típusokat.

1. Az imának legelterjedtebb s leginkább gyakorolt alakja a kérő imádság. Sokak számára ez az egyedüli ismeretes imádkozási mód. A kérés irányulhat testi vagy lelki javakra egyaránt.

2. Az öröm vagy hála érzése éppen úgy kifejezést találhat az imában, mint kiáltó szükség vagy inség.

3. Imára hangolhat valami fenséges szép dolog látása, amikor Istent mintegy látjuk, tapasztaljuk lelkünkben. Sok lélekben ez önmagától felébred, másban csak reánevelés által.

4. Az Istennel való egyesülés misztikusabb lelkeknél egész párbeszédé alakulhat, amelyben az imádkozó fél Istennel beszélget s tőle határozott feleletet nyer.

5. Közös emberi jellemvonás, hogy ha valamely hiba vagy bűn terheli lelkünk, megnyugvást hoz, ha egy meghitt barátunknak elmondhatjuk, hogy annak nyomása alól szabadulhassunk. A büntudattól való szabadulás s a büntudat megosztásának a vágya sokszor a legeldurvultabb, legelvetemedettebb lelkekben is fellép. Közöséges dolog pl., hogy nagy bűnözők, kik végsőkig

tagadtak, közvetlenül kivégzésük előtt tettek vallomást. Sokan vannak, kik ember helyett Istennek vallják meg bűneiket ima alakjában.

6. Vannak filozófikus hajlandóságu lelkek, akiknek imája kozmikus jellegű. Az ember az ő mindennapi élete szűk körében csak a maga kicsinyes küzdelmeit, bajait, nyomoruságát látja, annak nyomasztó terhe tölti be egész lelkivilágát, szinte ködként zárja el előle a világot. Ha ettől szabadulni akar, olyan perspektívából kell néznie a világot, amelyben kicsiny dolgok, amelyek az ő szemében tulzott fontosságúakká és jelentőségűekké lettek, valódi, igaz jelentőségükben és nagyságukban jelennek meg, ezáltal felszabadul kicsinyes dolgok kényszerítő uralma alól.

7. Van az imádságnak egy faja, amely bizonyos mértékben sztoikus jellegű, amely átmenet az elmélkedés és az ima között. Mi gyakran tanácsoljuk egymásnak, tedd azt, ami általában a legjobbnak látszik. Vagy azt mondjuk, mindenedet megfontolva így cselekedtem. Most már ez a megfontolás ima jelleget ölthet valamely elhatározásnál. Az ember miután a részletekkel tisztába jött úgy cselekszik, mintha lelkét valamelyes magasabb nézőpontba emelné, ahonnan az arányok s távlatok tisztábbak, az egész kérdés komplexumnak átfogó képét látja. Ez a lelki folyamat szintén lehet imádság.

8. Érdekes típusa az imádkozásnak, amelyet professor Roice említ egyik tanulóival kapcsolatban. „Amikor a keserűség már igen sok nekem, úgy érzem, hogy szerencsém letűnt, elhagyott, körülöttem minden sötét, — írja a tanítvány — magányba megyek, fejem kezembe temetem s minden erőmmel arra gondolok, hogy Istennek tudnia kell az én nyomoruságomról s ő megért engem. Így rendre megnyugszom, számomra ez az imádság!”

9. Egy másik ilyen tanuló mondja: „Mikor valamit kívánok, valamire törekszem, végig gondolom mindig magamban, hogy vajjon jó lesz-e nekem, ha elérem, s ilyenformán ilyen gondolattal keresem az Istennel való összeköttetést. Sokszor az ilyen imádság után sok törekvésem, kívánságom, mely bennem élt, elhagyom mint haszontalant.”

Ezek az imádkozási módok azt mutatják, hogy az ilyen-szerű imádkozásnak szubjektív alapon is meg van a maga haszna és java.

Az ilyen nyomon járó ilyen tartalmu imák felszabadítják az emberre nehezedő nyomasztó érzést, megtisztítják az öntudatot, erősítik az akaratot, megnyugvást hoznak az idegrendszerbe, ezt el kell ismernie minden hívőnek és hitetlennek egyaránt. A Freud és Jung által véghezvitt különböző lelki és idegbetegségben eszközölt gyógyítás, amelyet nagyobbára különböző eltemetett lelki zavaroknak, komplexumoknak a kiheverése által végeztek, mind ez úton jár. A közelmúltban általuk elért eredmények szép jövőndőt jósolnak az e téren való tevékenységeknek.

Felteszem most végül a legkényesebb kérdést. Van-e értelme az imának?

A feleletet egyéni hitem szerint adom meg őszintén. Az olyan objektív imának, mely az Istenre akar hatást gyakorolni, melynek célja, hogy az Istent törvényeiben és világrendjében befolyásolja, hogy vele mintegy üzletszerű megállapodásra jussunk, értelme nincsen. Az ilyen imára feleletet és ebben az értelemben eredményt hiába várunk. Jézus is megmondotta a kísértőnek, ki olyan dolog kérésére biztatta, ami a világrend törvényeivel ellenkezik; „ne kísértsd a te Urad Istened”.

Meg kell értenünk, hogy nem az az igazi ima, amely Isten akaratát és törvényét akarja megváltoztatni, hanem amely a mi lelkünket és életünket hozza összhangba vele. Areopagi Dionisius írja a Kr. utáni VI. században. „A mi imáink úgy emelnek fel, mintha egy fényes lánc lenne az égtől a földig. Mi ebbe kapaszkodunk s kezünk egymás után téve haladunk fennebb és fennebb. E haladásban kezünk egymás után téve úgy érezzük, mintha az eget hivnánk le magunkhoz, pedig mi emelkedünk. Vagy mintha tengeren egy csolnakon lennénk, melyre egy sziklához erősített kötél nyulik. Mi a kötéllel tulajdonképen a sziklát huzzuk magunkhoz s mégis mi s a csolnakunk halad feléje.”

Az imádság nem boríthatja fel a természeti törvényeket s nem érheti el azt, amit csak munka és törekvés valósíthat meg. Az imádság nem fogja egy hajszállal sem megváltoztatni a szél irányát, erejét, sem az ok és okozat közti összefüggést, de erősebbé tehet a legerősebb vihar elviselésére s a benne való elmélyedés feltárhatja az élet legmélyebb titkait.

Kövári Jakab.

Elnöki megnyitó a Józán M. jubileumára rendezett diszközgyűlésen.

Tisztelendő Közgyűlés!

Tisztelt Ünneplő Közönség!

Hálát adánk Istennek, — a szentírás tanítása szerint — hogy jóra vezérlő lelkipásztort adott nekünk; most pedig egyházi törvényeink által megszabott keretben Pál apostolnak a Rómabeliekhez írott levelében foglalt tanítások szerint kívánunk eljárni, ahol ira van: „*A tisztességadásra gondotok legyen*” (Róm. XII. 7.).

Szerény egyházközségünk diszközgyűlésére ezért hívtuk szeretettel a velünk ünneplőket, azonban ha az emlékezés messzelátóján visszatekintünk: itt ma nemcsak az egyházközség, hanem az egész magyar unitáriusság ül örömnünnepet.

A reformáció idején az antitrinitárius egyistenhit Erdély akkor szabadszelleme kormányzása folytán recepta religióvá vált, de az 1541. évi erdélyi országgyűlés határozata folytán függetlenné tett Erdély törvényei Északmagyarországon föl Kassáig és a Maros völgyén le s Délmagyarországon át egész Pécs környékéig elterjedt unitáriusság védelmét nem szolgálhatták s ekként azok a hittestvérek szétszóráódtak, kivesztek, úgy hogy e dicső elődök pora fölött ma csupán az emlékezés virága nyit.

A mai Magyarország területén az unitárius vallás csak 1848-ban, Erdély uniója folytán lett bevett vallássá s e területen a reformáció korabeli hitkonaink hithű utódaiként a 300 éves történelmi évfordulót (1868. évet) követő első esztendőben: 1869-ben tarthattuk meg az első istentiszteletet Budapesten s énekelhettük ég felé szárnyaló himnuszunkat: „Egy Istenünk — egy magyar hazánk”.

Ez ország területén megújódott unitárius szellem 1881-ben alakította meg az első anyaegyházközséget: a mi budapesti ekklezsiánkat.

Nagynevű és boldogemlékezetű I. papja: *Derzsi Károly* után ekklezsiánknak a most is körünkben levő *Gál Miklós* volt a II-ik